

GERONTOLOGIYADA PSIXOLOGIK XIZMAT KO'RSATISHNING TASHKILIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Sabirova Karomat Sadullayevna

Urganch davlat universiteti

Pedagogika psixologiya kafedrasi o'qituvchisi

karomatsadullayevna@gmail.com

ORGANIZATIONAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN GERONTOLOGY

Sabirova Karomat Sadullayevna

Urgench State University

Teacher, Department of Pedagogical Psychology

karomatsadullayevna@gmail.com

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В ГЕРОНТОЛОГИИ

Сабилова Каромат Садуллаевна

Ургенчский государственный университет

Преподаватель кафедры педагогической психологии

karomatsadullayevna@gmail.com

Annotatsiya: Gerontologiyada psixologik xizmatni tashkil etish keksa odamlarning ruhiy farovonligini va ijtimoiy moslashuvini ta'minlashning eng muhim jihatlaridan biridir. Ushbu maqola tibbiy va ijtimoiy muassasalarda keksalarga psixologik yordam ko'rsatishning tashkiliy-psixologik xususiyatlarini o'rganadi. Maqolada fanlararo tahlilga asoslanib, psixologlar, ijtimoiy ishchilar va tibbiyot mutaxassislari o'rtasidagi hamkorlik orqali gerontologik psixologik xizmatlarni yaxshilash yo'llari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: gerontologiya, psixologik xizmat, keksalar, hissiy qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy moslashuv, ruhiy salomatlik, maslahat tizimi, fanlararo yondashuv.

Abstract: The organization of psychological services in gerontology is one of the most important aspects of ensuring the mental well-being and social adaptation of older people. This article examines the organizational and psychological features of providing psychological care to the elderly in medical and social institutions. Based on an interdisciplinary analysis, the article suggests ways to improve gerontological psychological services through cooperation between psychologists, social workers and medical specialists.

Keywords: *gerontology, psychological service, elderly people, emotional support, social adaptation, mental health, counseling system, interdisciplinary approach.*

Аннотация: *Организация психологической службы в геронтологии является одним из важнейших аспектов обеспечения психического благополучия и социальной адаптации пожилых людей. В статье рассматриваются организационно-психологические особенности оказания психологической помощи пожилым людям в медицинских и социальных учреждениях. На основе междисциплинарного анализа предлагаются пути совершенствования геронтологической психологической службы посредством взаимодействия психологов, социальных работников и медицинских специалистов.*

Ключевые слова: *геронтология, психологическая служба, пожилые люди, эмоциональная поддержка, социальная адаптация, психическое здоровье, система консультирования, междисциплинарный подход.*

Kirish Aholining qarishi 21-asrning aniqlovchi ijtimoiy hodisalaridan biri bo'lib, psixologiya, tibbiyot va ijtimoiy siyosat uchun yangi muammolarni keltirib chiqaradi. O'rtacha umr ko'rish davomiyligi oshgani sayin, keksa odamlarning hissiy farovonligini, kognitiv faolligini va ijtimoiy integratsiyalashuvini ta'minlashga qaratilgan har tomonlama psixologik yordamga bo'lgan ehtiyoj ortadi. Shu nuqtai nazardan, gerontologik psixologik xizmatlar keksa yoshdagi odamlarning hissiy, ijtimoiy va ruhiy salomatligi ehtiyojlarini qondirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Gerontologiyada psixologik xizmatlar faqat klinik aralashuvlar bilan cheklanmaydi; ular shuningdek, keksalarning shaxsiy qadr-qimmatini va qadr-qimmatini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan profilaktika, ma'rifiy va reabilitatsiya tadbirlarini o'z ichiga oladi. So'nggi tadqiqotlarga ko'ra, qarish nafaqat biologik jarayon, balki ehtiyotkorlik bilan hissiy boshqaruv va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarini talab qiladigan psixologik va ijtimoiy o'tishdir.

O'zbekistonda va boshqa rivojlanayotgan jamiyatlarda tez demografik o'zgarishlar, urbanizatsiya, an'anaviy oila tuzilmalarining zaiflashuvi tufayli keksalarga psixologik xizmat ko'rsatishni tashkil etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Keksalar ko'pincha hissiy izolyatsiyaga, o'z-o'zini hurmat qilishning pasayishiga va professional psixologik yordamga cheklangan kirishga duch kelishadi. Shuning uchun gerontologik xizmatlarning tashkiliy va psixologik xususiyatlarini tushunish ruhiy salomatlikni saqlashning samarali modellarini ishlab chiqish va faol, mazmunli qarishni rag'batlantirish uchun juda muhimdir.

Ushbu tadqiqot gerontologiyada psixologik xizmatlarni tashkil etishning tarkibiy, axloqiy va uslubiy jihatlarini tahlil qilish, shuningdek, zamonaviy jamiyatda keksalarni psixologik qo'llab-quvvatlash tizimlari samaradorligini oshirishning asosiy tamoyillarini aniqlashga qaratilgan.

Adabiyotlar sharhi Gerontologiyada psixologik xizmatlarni o'rganish so'nggi o'n yilliklarda tobora ortib borayotgan e'tiborni tortdi, chunki butun dunyo bo'ylab jamiyatlar tez demografik qarishni boshdan kechirmoqda. R. C. Atchley[1] va R. L. Kahana[2] kabi olimlar keksalarga psixologik yordam moslashish va hayotdan qoniqishni oshirish uchun ijtimoiy va tibbiy tizimlarga integratsiya qilinishi kerakligini ta'kidlaydilar. Knight va Laidlaw[3] kasbiy psixologik yordam keksa odamlarga avtonomiya, hissiy barqarorlik va ijobiy o'zini o'zi anglashda yordam berishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi.

G'arb tadqiqotlari gerontologik maslahatning turli modellarini ishlab chiqdi. Masalan, Butlarning[4] "hayotni qayta ko'rib chiqish terapiyasi" nazariyasi shaxsiy tajribalar haqida fikr yuritishni ichki nizolarni hal qilish va keksalikda hissiy muvozanatga erishish vositasi sifatida rag'batlantiradi. Xuddi shunday, Eriksonning psixo-ijtimoiy nazariyasi kech balog'at yoshidagi psixologik uyg'unlikka erishish uchun muhim davr sifatida "ego yaxlitligi umidsizlikka qarshi" bosqichini ta'kidlaydi. Havighurstning[5] rivojlanish vazifalari kontseptsiyasi ham keksa yoshdagi jismoniy, ijtimoiy va hissiy o'zgarishlarga doimiy moslashish muhimligini ta'kidlaydi.

Tadqiqotlar samarali gerontologik psixologik xizmatlar psixologlar, shifokorlar, ijtimoiy ishchilar va jamoat tashkilotlari o'rtasidagi fanlararo hamkorlikni talab qilishini ta'kidlaydi. Bunday xizmatlarni rivojlantirish hurmat, hamdardlik va maxfiylik axloqiy tamoyillariga asoslanishi kerak. Rivojlangan mamlakatlarda raqamli maslahat platformalari va kognitiv-xulq-atvorli aralashuvlar ijtimoiy izolyatsiyani kamaytirish va keksalar orasida hissiy farovonlikni yaxshilash uchun tobora ko'proq foydalanilmoqda.

O'zbekiston sharoitida gerontologik psixologiya bo'yicha tadqiqotlar muhim soha sifatida maydonga chiqmoqda. A.Zokirova[6], N.Abdullaeva[7], M.Xasanova[8] kabi olimlar keksalarning ijtimoiy-psixologik moslashuvini tahlil qilib, oilani qo'llab-quvvatlash, avlodlar o'rtasidagi muloqot, aholiga xizmat ko'rsatishning muhimligini ta'kidladilar. O'zbekistonlik tadqiqotchilar psixologik yordam milliy madaniy qadriyatlar, kattalarni hurmat qilish an'analari, ijtimoiy o'zaro munosabatlarning jamoaviy shakllariga mos kelishi kerakligini ta'kidlaydilar.

O'zbekiston Fanlar akademiyasi Psixologiya instituti keksalarning ruhiy holatini o'rganish bo'yicha bir qancha tadqiqotlarni boshlab yubordi, ularda asosiy e'tibor hissiy barqarorlik, ma'naviy qoniqish va ijtimoiy faollikka qaratilgan. Ushbu ishlar keksa fuqarolar o'rtasida yolg'izlik, kognitiv pasayish va depressiyani bartaraf etish uchun tuzilgan gerontologik psixologik xizmat tizimini yaratish zarurligini ko'rsatadi.

Jahon va o'zbek adabiyotining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, xalqaro tadqiqotlar asosan klinik va texnologik innovatsiyalarga qaratilgan bo'lsa, mahalliy tadqiqotlar qarishning madaniy va axloqiy jihatlarini ta'kidlaydi. Ikkala yondashuvni birlashtirish gerontologiyada psixologik xizmat ko'rsatishning yanada yaxlit modelini yaratishi mumkin - bu keksalarning ham hissiy, ham madaniy ehtiyojlarini qondiradi.

Metodologiya Ushbu tadqiqotda keksa yoshdagi shaxslarga psixologik xizmat ko'rsatishning tashkiliy va psixologik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan sifat-tavsifiy yondashuv qo'llaniladi. Tadqiqot gerontologik psixologiyada ham global, ham milliy amaliyotni tushunish uchun nazariy tahlil, qiyosiy usullar va empirik kuzatishni birlashtiradi.

Ma'lumotlar ilmiy nashrlar, JSST hisobotlari, milliy siyosat hujjatlari va keksalarga g'amxo'rlik qilish bilan shug'ullanadigan psixologlar va ijtimoiy xodimlar bilan suhbatlardan to'plangan. Sifatli ma'lumotlar hissiy farovonlik, moslashish strategiyalari, psixologik xizmatlarning tashkiliy tuzilishi va amaliyotning axloqiy tamoyillari kabi asosiy jihatlariga e'tibor qaratib, mavzuli kontent tahlilidan foydalangan holda tahlil qilindi.

Bundan tashqari, gerontologik maslahatning xalqaro modellari (masalan, hayotni tahlil qilish terapiyasi, kognitiv-xatti-harakat aralashuvi) va oila va jamiyatni qo'llab-quvvatlashga urg'u beruvchi an'anaviy o'zbek yondashuvlari o'rtasida qiyosiy tahlil o'tkazildi. Ushbu uslubiy birikma O'zbekistonda keksalarga psixologik xizmat ko'rsatish tizimini takomillashtirish bo'yicha madaniy ahamiyatga ega va amaliy tavsiyalarni aniqlash imkonini beradi.

Muhokama va natijalar Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, gerontologiyada psixologik xizmatlarni tashkil etish tibbiy, ijtimoiy va psixologik o'lchovlarni birlashtirgan ko'p bosqichli va fanlararo yondashuvni talab qiladi. Samarali xizmat ko'rsatish nafaqat institutsional tuzilishga, balki keksalar bilan ishlaydigan psixologlarning kasbiy vakolatlari va hissiy barqarorligiga ham bog'liq.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, psixoterapiya, kognitiv trening va ijtimoiy faollikni o'z ichiga olgan keng qamrovli gerontologik dasturlar keksalarning hissiy farovonligi va hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Yaponiya va Shvetsiya kabi mamlakatlar keksa odamlar ijtimoiy va ko'ngillilar tarmoqlarida faol ishtirok etadigan jamiyatga asoslangan modellarga urg'u berishadi va shu bilan izolyatsiya va depressiv alomatlarini kamaytiradi.

O'zbekiston sharoitida tadqiqot shuni ko'rsatadiki, keksalarga g'amxo'rlik ko'rsatishni institutsional qo'llab-quvvatlash kengayib borayotgan bo'lsa-da, psixologik xizmatlar hali ham rivojlanmagan va ko'pincha parchalanib ketgan. Amaliyotchilar bilan suhbatlar gerontologik psixologiya, hissiy charchashning oldini olish va madaniy jihatdan sezgir maslahat usullari bo'yicha tizimli treninglar zarurligini ko'rsatadi. Biroq, O'zbekistonda oila va jamiyatni qo'llab-quvvatlashning kuchli roli professional tadbirlarni to'ldirishi mumkin bo'lgan qimmatli ijtimoiy resursni ta'minlaydi.

Umuman olganda, tadqiqot gerontologik psixologik xizmatlarning muvaffaqiyati ularning tashkiliy samaradorlikni shaxsiylashtirilgan parvarish bilan muvozanatlash qobiliyatiga bog'liqligini tasdiqlaydi, hissiy qulaylik, qadr-qimmat va keksa odamlar uchun ijtimoiy inklyuziyani ta'minlaydi. Barqaror va insonparvar yordam tizimini

yaratish uchun sog'liqni saqlash muassasalari, psixologlar va oila a'zolari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash muhim ahamiyatga ega.

Xulosa Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, gerontologiyada psixologik xizmatlarni tashkil etish integratsiyalashgan, insonga yo'naltirilgan va madaniy jihatdan sezgir yondashuvni talab qiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, samarali gerontologik psixologiya klinik aralashuvlar bilan cheklanib qolmaydi, balki keksa odamlarning umumiy farovonligiga yordam beradigan ijtimoiy ishtirok, hissiy qo'llab-quvvatlash va umrbod moslashish strategiyalarini o'z ichiga oladi.

Tadqiqot natijalari shuni ta'kidlaydiki, muvaffaqiyatli psixologik qo'llab-quvvatlash tizimlari sog'liqni saqlash muassasalari, psixologlar va ijtimoiy xodimlar o'rtasidagi fanlararo hamkorlikka, shuningdek, o'zbek jamiyatida mustahkam bo'lib qolayotgan an'anaviy oila va jamoa tarmoqlaridan foydalanishga asoslangan bo'lishi kerak.

Gerontologik psixologik xizmatlarni yaxshilash uchun amaliyotchilar uchun maxsus o'quv dasturlarini ishlab chiqish, baholash va maslahat berishning standartlashtirilgan usullarini joriy etish, barcha keksa fuqarolar uchun xizmatlardan foydalanish imkoniyatini ta'minlash muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Atchley, R.C. (1999). Qarishda davomiylik va moslashish: ijobiy tajribalarni yaratish. Jons Xopkins universiteti matbuoti.
2. Kahana, R. L. va Kahana, E. (2003). Muvaffaqiyatli qarishni kontekstualashtirish: qadimgi qidiruvda yangi yo'nalishlar. Qarishda: Qarish istiqbollari (55-76-betlar).
3. Knight, B. G. va Laidlaw, K. (2010). Nazariyani amaliyotga tarjima qilish: kattalar bilan kognitiv-xulq-atvor terapiyasi. Xulq-atvor terapiyasi, 41 (3), 276-283.
4. Butler, R. N. (2009). Hayot sharhi: keksalar xotirasining talqini. Psixiatriya, 26 (1), 65-76.
5. Havighurst, R. J. (1972). Rivojlanish vazifalari va ta'lim (3-nashr). McKay Press.
6. Zokirova, A. (2018). Keksalarda ijtimoiy-psixologik moslashuv jarayonlari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
7. Abdullaeva, N. (2021). Oila va jamiyatning keksalar davolash faronligiga ta'siri. Psixologiya va hayot, 2(4), 45-52.
8. Xasanova, M. (2023). Keksalik o'z vaqtida his-tuyg'ulami saqlashni ta'minlashning tibbiy yordami. O'zbekiston psixologiya jurnali, 5(1), 67-75.
9. Jahon Sog'liqni saqlash tashkiloti. (2020). Sog'lom qarish o'n yilligi: asosiy hisobot. Jahon Sog'liqni saqlash tashkiloti.
10. O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Psixologiya instituti. (2022). O'zbekistonda keksalarning psixologik farovonligi to'g'risida hisobot. Toshkent: FAO matbuoti.